

АКТУАЛЬНО

УДК 94(477)

Михайло Коропатник

УКРАЇНА У ДВОХ ВІЙНАХ – З ГІТЛЕРІВСЬКОЮ НІМЕЧЧИНОЮ ТА ПУТІНСЬКОЮ РОСІЄЮ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ

У статті на основі нових об'єктивних підходів до історичних процесів, сформульованих Українським інститутом національної пам'яті, висвітлюються події Другої світової війни в контексті участі в ній України, робиться спроба аналізу причин та наслідків неоголошеної війни Росії проти нашої країни.

Ключові слова: Друга світова війна, німецька окупація, вигнання окупантів, Україна, Росія, комуністичний, польський, український підпільний і партизанський рух, агресія, сепаратисти, АТО, гібридна війна.

Події в Україні періоду Другої світової війни складні і багатогранні. Тоді наша Батьківщина виступала у кількох іпостасях: жертва сталінської та гітлерівської окупації; країна, яка чинила спротив двом тоталітарним режимам; «колаборант»; країна-переможець та співзасновник ООН. Тому не дивно, що на сьогоднішній день в Україні існує не менш як чотири взаємовиключні версії історії Другої світової війни:

1. Російська, яка спирається на концепцію Великої Вітчизняної війни і боротьбу радянських партизан з німецькими окупантами та колабораціоністами.
2. Польська, з характерним акцентуванням боротьби Армії Крайової з іноземними окупантами та УПА.
3. Західноукраїнська історія героїчної боротьби УПА та ОУН проти Радянської Армії.
4. Єврейська, яка зосереджена на організованому нацистами та їхніми слов'янськими поплічниками Голокості.

Усе це породжувало і породжує низку протиріч. Не в останню чергу вони інспірували Росією, яка мала необмежений доступ до українського інформаційного простору і для якої перемога над нацизмом стала важливим фактором легітимізації радянського спадку, що активно інкорпорується у російську політику пам'яті [14].

У сучасному російському історичному та публічному просторі активно експлуатується образ українських націоналістів як колабораціоністів та посібників нацизму [16]. До речі, у чисто пропагандистському аспекті термінологія часів Другої світової війни трансплюється російськими засобами масової інформації на українську дійсність – «фашистський режим», «бандерівці», «каратели» тощо.

Стосовно ж української політики пам'яті про Другу світову війну в цілому, то вона поки що залишається різновекторною з ряду причин: відсутність у громадян України спільного для всіх досвіду 1939-1945 рр., непослідовна державна політика пам'яті, яка часом скочувалася до політичних маніпуляцій, використання значимих для суспільства

© Коропатник Михайло Михайлович – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського.

історичних проблем з метою мобілізації електорату, відволікання від соціально-економічних проблем; складні питання деколонізації / «націоналізації» колись спільної радянської історії, пов'язані з агресивною інформаційною політикою РФ, спрямованою на збереження свого політичного впливу на пострадянському просторі.

Саме ці причини зумовлюють обмеженість фундаментальних історичних досліджень стосовно окремої ролі України у боротьбі з нацистською Німеччиною [19, 9, 8]. Разом з тим активізується роль Українського інституту національної пам'яті у формуванні української державної політики національної пам'яті щодо Другої світової війни. Так, голова Інституту Володимир В'ятрович у доповіді «Друга світова війна у сучасній державній політиці національної пам'яті» наголосив, що на події 1939-1945 рр. та всю українську історію ми маємо дивитися українськими очима, а національну пам'ять про своє минуле самі формувати та розвивати. Необхідно звільнитися від радянсько-російських та інших імперських міфів, які є знаряддям обґрунтування панування чужинців в Україні. Український народ узяв участь саме у Другій світовій війні з 1939 року, а не з 1941 року. Термін «Велика Вітчизняна війна» Сталіним вигадано для приховування власної загарбницької політики та союзу з нацистською Німеччиною у 1939–1941 роках. Треба пам'ятати про те, що мільйони українців та представників усіх народів СРСР разом із державами – членами антигітлерівської коаліції – врятували світ від коричневої чуми. І це було зроблено всупереч бездарної, антинародної політики комуністичної тоталітарної держави на чолі зі Сталіним [5, с. 5]. Методологічною основою для формування нового бачення участі України у Другій світовій війні стали методичні матеріали, підготовлені науковцями УІНП [13]. На допомогу науковцям, в т. ч. дослідникам участі України у Другій світовій війні, з недавнього часу прийшла також громадська ініціатива істориків – сайт ЛІКБЕЗ. Історичний фронт [20].

Нинішні події на Сході України, перебіг антитерористичної операції 2014 року (хоч це, по-суті, є війна з путінською Росією) висвітлюються в основному у засобах масової інформації, є предметом дискусій політиків і політологів. Історичних же досліджень стосовно об'єктивних паралелей подій на території України періоду Другої світової війни та війни проти російської агресії допоки що практично немає. Хоч ця проблема заслуговує на увагу.

З одного боку, нинішнє покоління повинне пам'ятати трагедію нашого народу, підсилена тим, що йому довелося зустрітися з двома окупаціями – радянською і нацистською. Як стверджує автор книги «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіном», професор історії Єльського університету (США) Тимоті Снайдер, Україна стояла у центрі найбільшої катастрофи Західного світу. «З 17 млн убитих, – пише Т. Снайдер, – 14 млн було знищено там, де побували і радянська, і німецька адміністрації. В 1930 – 40-их роках Україна була найнебезпечнішим для життя місцем у світі». З іншого боку, агресія Росії проти України за своїми методами багато в чому нагадує агресію нацистської Німеччини проти європейських країн, включно з СРСР та її тодішньою складовою частиною – УРСР.

Першою спробою проаналізувати та співставити в історичному аспекті, виокремити певні паралелі участі України у двох війнах – з гітлерівською Німеччиною і путінською Росією – зроблено на науково-практичній конференції «Вигнання нацистських окупантів з України: пам'ять та уроки історії», що відбулася в Чернігові у жовтні 2014 р., зокрема, у виступах Ростислава Пилявця, Олександра Штоквиша та Михайла Коротатника [27, 38, 18].

Автор ставить перед собою завдання співставити події 1939–1944 рр. і 2014 р., які відбувалися і відбуваються в Україні, провести певні історичні паралелі, спробувати з'ясувати на основі різних інформаційних джерел витоки і можливі результати так званої «гібридної війни» путінської Росії проти України, схожість методів нинішнього російського керівництва з методами нацистської Німеччини, а також окремі аспекти політики лідерів європейських країн у передвоєнні роки та у зв'язку з відвертим ігноруванням російським керівництвом норм міжнародного права у нинішніх умовах.

Напередодні німецького вторгнення 22 червня 1941 р. серед українців чітко вималювалися три категорії: ті, що жили під радянською владою; ті, що з 1939 р. опинилися під радянською владою; нарешті ті, що ніколи не жили під радянською владою.

Українці під радянською владою, за невеликим винятком, становили аполітичну масу, яка, пройшовши через страхіття сталінської соціальної, економічної та політичної лабораторій, боялася навіть думки про якісь громадянські чи національні права. Інакше було на західноукраїнських землях до їх прилучення до УРСР. Тут було створено ряд легальних партій, які обстоювали інтереси українців у державних інституціях. Після заборони їхньої діяльності у 1939 р. підпільну роботу продовжувала розділена на дві фракції – Андрія Мельника і Степана Бандери – Організація українських націоналістів [9, с. 224-225].

Якщо ж говорити про політичні сили, які існували в Україні під час Другої світової війни, то Тарас Гунчак зводить їх до чотирьох: німецька окупаційна влада; комуністичний підпільний і партизанський рух; польський підпільний і партизанський рух; український самостійницький підпільний і партизанський рух [9, с. 227].

Безперечно, вирішальним чинником на окупованій території виступала нацистська влада, завданням якої, за словами Еріха Коха, було «виссати з України всі багатства, не звертаючи уваги на почуття чи власність українців», а останні мусять «працювати, працювати і ще раз працювати». Унаслідок такої політики на початок 1945 р. в Німеччині працювало майже 7 млн завезених робітників, із котрих 2,5 млн були з Радянського Союзу. Авторитетний історик Олександр Даллін вважає, що приблизно 2,2 млн з них – вихідці з України [9, с. 228-229].

До нападу на СРСР нацистські вожді висловлювали готовність до співробітництва з населенням національних республік Радянського Союзу, щоб забезпечити стабільність «нового порядку». Проте після перших приголомшливих успіхів у війні проти СРСР Гітлер та його оточення розробляють інші плани, в яких для населення окупованих територій уже майже не залишалося місця.

Отже, окупанти самі створили передумови для зміни тактики націоналістів і виникнення перших збройних загонів, пов'язаних з українським самостійницьким рухом. Вони з'явилися на Поліссі, де Тарас Бульба-Боровець заснував так звану Поліську Січ. Восени 1942 р. і ОУН організувала ряд партизанських загонів, які скоро прибрали назву Українська повстанська армія (УПА). За німецькими даними, до 1943 р. УПА мала під зброєю 80-100 тис. вояків [9, с. 238-241].

Зауважимо, що, поширивши поле своєї діяльності на східні терени України, ОУН мусила організаційно і програмово пристосуватися до нових обставин. У рішеннях Великого збору організації недвозначно приймалися демократичні принципи, які мали забезпечити майбутній державний порядок і справедливий соціальний лад, звертається особлива увага на економічне будівництво та культурне піднесення народу в самостійній українській державі [26, с. 90-103]. Зверніть увагу, що це вирішувалося за надзвичайних воєнних обставин, коли перспективи були зовсім неясними. Порівняйте це із ситуацією на Сході України в 2014 р.

Серед польського підпільного і партизанського руху найпотужнішою силою була Армія Крайова, пов'язана з польським еміграційним урядом. Інші групи типу Гвардії Людової, пов'язані з Радянським Союзом, особливої ролі не відігравали. Армія Крайова не мала на меті здійснювати великі збройні акції проти німців. Її завдання було іншим – підготовка до повернення під польське панування східних земель. [9, с. 231-232].

Стосовно комуністичного партизанського руху, то у 1942–1943 рр. він розвинувся у значну силу. Якщо у травні 1942 р. в Україні він налічував приблизно 26 тис. бійців, то в кінці 1943 – 58,5 тис. Німецьке командування виділило для боротьби з партизанами близько 120 тис. солдатів [9, с. 228-229].

Умови для вигнання нацистських окупантів з України створив контрнаступ Радянської армії, що розпочався 19 листопада 1942 р. під Сталінградом. Першими на українську землю вступили бійці 1-ої гвардійської армії Південно-Західного фронту. Це сталося 18 грудня 1942 р., коли було звільнено село Півнівка Міловського району Ворошиловградської області [19, с. 581-587].

Завершальною у вигнанні нацистських окупантів з території України стала Східно-Карпатська операція, що почалася 8 вересня 1944 р. Вона, за офіційними джерелами, якими користувалися в Україні до останнього часу, була завершена 28 жовтня звіль-

ненням порівняно невеликої території західних областей УРСР, яка ще залишалася окупованою, а також очищенням від ворога території Закарпаття і частини Східної Словаччини [19, с. 588].

Український народ поніс чи не найбільші втрати у Другій світовій війні – демографічні, матеріальні, культурні. А ті, хто врятувався, пережили страшні фізичні й духовні тортури. Як писав Олександр Довженко, Україна поруйнована, як ні одна країна в світі. Поруйновані й пограбовані всі міста. У нас нема ні шкіл, ні інститутів, ні музеїв, ні бібліотек. Загинули наші історичні архіви, загинуло малярство, скульптура, архітектура. Поруйновані всі мости, шляхи, розорила війна народне господарство, понищила людей, побила, повішала, розігнала в неволю. У нас нема майже вчених, обмаль митців... [12].

За радянськими джерелами, німецькі окупанти зруйнували в Україні понад 700 міст і містечок, знищили понад 28 тис. сіл. Це позбавило 10 млн людей притулку і спричинило шкоду народному господарству на 1,2 трлн карбованців. На окупованій території від німецьких рук загинуло близько 7 млн цивільного населення і військовополонених [9, с. 221].

Враження про наслідки нацистської окупації України після її відвідування виклав у статті «Україна сплачує за своїм рахунком» американський журналіст Едгар Сноу. «Уся ця титанічна боротьба, що її деякі схильні скинути з рахунку на якусь «славу Росії», – зазначав Сноу, – була насправді – і в багатьох аспектах – насамперед боротьбою, запеклою війною України, яка їй коштувала багатьох болючих втрат. Звичайно, найбільшою втратою були людські життя. Не менш ніж десять мільйонів людей... загинуло на Україні з початку війни... Жодна інша країна Європи не зазнала подібного руйнування міст, промисловості, сільськогосподарських угідь, загибелі стількох людей» [39]. За процентом утрат за роки війни відносно всього населення – 16,7% – Україна поступається лише Польщі (19,6%) [9, с. 249-253].

Безпосередній внесок України у розгром нацистської Німеччини та її союзників тяжко переоцінити. Тільки у лавах Червоної армії воювало до 7 млн українців, тобто 23% особового складу Збройних сил СРСР, що більше, ніж військо Великої Британії, яка мобілізувала близько 6 мільйонів своїх громадян. Захищали світ від нацистських окупантів українці також у лавах УПА, польській, американській, канадській арміях, антинацистських рухах країн Європи [5, с. 6].

Про те, що саме Україна була центральною ареною війни, свідчить той факт, що вже у 1941 р. фактично вся її територія, яку залюднювали 41,9 млн чоловік, була окупована німцями. У той самий час лише 17% території Росії з населенням 27 млн було зайнято ворогом [9, с. 247]. Про такі факти не зайве було б знати російському президентові Володимиру Путіну, котрий в одному зі своїх виступів заявив, що Росія і без України виграла б Велику Вітчизняну війну.

Або ознайомитися із записами Олександра Довженка. Перебуваючи на Південно-Західному фронті, він записав у щоденнику, що з Україною пов'язано «добру половину всієї світової війни». Справді, у 1941–1944 роках тут зосереджувались ударні формування агресора – від половини до 70% загальної кількості дивізій вермахту та армій їхніх союзників. Та й сама територія України була очищена від загарбників аж ніяк не росіянами, бо чотири Українські фронти на 40-50% склалися з українців [27, с. 14-16].

Були і позитивні результати війни для України. Вона вийшла, хай і формально, на міжнародну арену, ставши одним із засновників ООН. Завершився процес возз'єднання українських земель.

Поразка нацистської Німеччини відкривала перед країнами-переможцями, в т. ч. Україною, нові перспективи. «Я хочу вірити, що як би не багато загинуло кращих людей, як не багато шувалі лишилося по жирним прифронтовим установам, – писав Олександр Довженко, – все ж таки виростуть і загартуються в боротьбі сильні характери, сильні душі замість срак, широкі натури, чесні, сміливі і відверті, що виростили і оформилися у огні і бурі. Вірю, що вони будуть, що не розійдуться вони скромно по домівках, що вирушать вони на трибуну і як у боях під кулеметами, не криючись, чесно і відверто, і строго побажають кращого, розумнішого. Тоді й почую, що кров ніколи не летіть марно, людська гаряча кров, з слізьми і потом. Буде управа дураку і усус-

пільненому тупиці бюрократу! ... Якою б не була страхітливо руйнівна війна, яким би брудним ураганом не пройшлась вона по Україні, її величезне позитивне значення для історії українського народу безперечно. У цій пожежі, хаосі й крові злились воедино всі українські землі. І якою б не була, очевидно, на початку їхня доля тяжкою і трудною, в кінцевому рахунку український народ робить рішучий і неминучий крок вперед». [12].

Цей крок отримав логічне завершення 24 серпня 1991 р. – Україна стала незалежною, соборною державою. Та на 23-му році незалежності, незважаючи на новий світовий порядок, участь у всіх міжнародних організаціях і гарантії безпеки з боку провідних держав, у т. ч. Росії, Україна стала об'єктом відвертої агресії з боку цієї країни – однієї із учасниць антигітлерівської коаліції в роки Другої світової війни. Спочатку російське керівництво підло анексувало Крим, потім стимулювало сепаратистські настрої на Сході України, заохочуючи терористів і постачаючи їм зброю, і нарешті ввело свої регулярні війська на Донбас, правда, заперечуючи цей абсолютно достовірний факт.

Урешті-решт 7 квітня 2014 р. в. о. Президента України Олександр Турчинов оголосив про проведення військової операції проти сепаратистів, що захопили кілька адміністративних будинків у Донецьку, Луганську і Харкові, що і вважається офіційним початком антитерористичної операції (АТО). До активної фази боротьби українські військові приступили лише в кінці травня, після президентських виборів. До того часу бойовики взяли під контроль третину території Донбасу і оголосили про створення Донецької і Луганської народних республік.

За час проведення АТО підконтрольна сепаратистам територія зменшилася вдвічі (за даними РНБО). У ніч на 5 липня українські війська визволили багатостраждальний Слов'янськ, що три місяці був неприступним форпостом сепаратистів [2].

Визволення Слов'янська виявилось, по-суті, останньою вдалою операцією українських військовиків, а кордон залишався і залишається дірявим для постачання Росією вояків і зброї.

Станом на середину вересня 2014 р. загальні втрати українських силовиків під час проведення антитерористичної операції з середини травня можуть становити близько 2 тис. осіб [34].

Лише під Іловайськом утрати українських сил, на думку командира батальйону спецпризначення «Донбас» Національної гвардії України Семена Семенченка, становлять більше тисячі осіб [6]. У той же час генеральний прокурор Віталій Ярема продовжує дотримуватися версії, що «під час Іловайської трагедії загинув 241 український патріот» [25].

У Проміжному звіті Тимчасової слідчої комісії з розслідування трагічних подій під Іловайськом чітко зазначено її головні причини і наслідки (станом на 20 жовтня 2014 р.):

1. В основі – фундаментальні проблеми в організації оборони країни. Дії РФ на території України співпадають з п'ятьма з шести ознак агресії з боку іноземної держави, що містяться в ст. 1 Закону України «Про оборону України» (за компетентними джерелами, нині на Донбасі знаходиться біля 7,5 тис. російських військовослужбовців). Усупереч нормам зазначеного закону не було введено військового стану, а відтак не утворено єдиного центру організації оборони країни – Ставки Верховного Головнокомандувача. Результат – належним чином не була організована оборона країни як система політичних, економічних, соціальних, військових, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів щодо захисту держави в умовах збройної агресії. Країну позбавили 70% видобутку вугілля і контролю над частиною магістральних газопроводів.

2. Не введення військового стану призвело до дезорганізації управління військовими діями. Так, наприклад, Генеральний штаб, покликаний в умовах воєнного стану бути головним військовим органом із планування оборони країни, управління застосуванням Збройних сил, з координації та контролю виконання завдань у сфері оборони іншими військовими формуваннями, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, правоохоронними органами, в умовах АТО позбавлений цих функцій. Формально центром координації військових дій є штаб АТО, що має багато в чому віртуальний характер. Створено запутану систему координаторів від силових структур, які не приймають жодних офіційних рішень і погоджують ті чи інші дії в режимі телефонних розмов.

3. Помилкові кадрові рішення та неадекватні дії міністра оборони В. В. Гелетея і начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройними Силами України В. М. Муженка. На засіданні Слідчої комісії 1 жовтня 2014 р. обидва продемонстрували незнання положень про міністерство і генштаб, зміст Закону України «Про оборону України». Кар'єризм В.В. Гелетея в поєднанні з некомпетентністю призвели до дезорганізації роботи Міністерства оборони як центрального органу виконавчої влади у сфері оборони і військового будівництва. Функції міністра оборони фактично зводилися до системних спроб постати в очах Президента міністром-переможцем, рапортів йому то про чергове узяття Саур-Могили, то прапор, піднятий над черговою сільською радою. Виконання ж поставленого завдання по розгрому основних сил незаконних збройних формувань у м. Іловайськ і узяття його під контроль було практично повністю покладено на добровольчі батальйони спеціального призначення МВС, які мають міліцейські функції і озброєні не адекватно поставленому завданню. В результаті безглузлого тривалого (понад місяць) перебування наших частин в зоні постійних ракетно-артилерійських обстрілів із території Росії, на відкритій місцевості, де не можливо було організувати ефективний інженерний захист, ми понесли великі втрати вбитими і пораненими, багато частин і підрозділів втратили боєздатність.

4. Іловайська трагедія мала не лише тяжкі військові, але й не менш тяжкі політичні наслідки для країни. Результатом помилок, які були допущені військовим керівництвом країни, стали сотні людських життів і покалічених доль. Стала падати довіра народу до керівництва країни й армії. У країні і армії насаджувалися настрої поразки, які стали фоном зустрічі президентів України і Росії 26 серпня 2014 р. в Мінську і, значною мірою, визначили підписання 5 вересня 2014 р. Мінських угод, які неоднозначно сприймаються як мешканцями Донбасу, так і мешканцями всієї України, а також прийняття не менш спірних законів «про Донбас» 16 вересня [35].

У результаті бойових дій Схід України зазнав величезних матеріальних збитків. Віце-прем'єр міністр, міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ (нині – голова Верховної Ради України) Володимир Гройсман оприлюднив такі цифри: станом на середину вересня 2014 р. із 28 міст та 18 районів Донецької області руйнувань зазнали 21 місто та 13 районів; із 14 міст та 18 районів Луганської області зазнали руйнувань 14 міст та 8 районів. За попередніми підрахунками, в цих двох областях зруйновано або пошкоджено 11325 об'єктів на більш як 11 млрд грн. Більша частина руйнувань припадає на житлові будинки та системи енерго-, водо-, тепlopостачання. Зруйновано більше 1,5 тис. об'єктів інфраструктури та 132 промислові об'єкти. Внаслідок цього від 1,1 до 1,8 млн працездатних жителів Донбасу тією чи іншою мірою залишаються без роботи та засобів для проживання [10].

Якщо головним винуватцем Другої світової війни, її першопричиною була нацистська верхівка Німеччини, то до подій на Сході України безпосередньо причетне керівництво Росії в особі її президента Володимира Путіна. Саме він призвів до того, що у 2014 році, через 100 років після початку Першої світової війни, Росію охопила воєнна істерія, приступ ура-патріотизму, масовий мілітаристський психоз. Путіну, на думку російського політика, депутата Псковського обласного Зібрання депутатів Лева Шлосберга, дуже хочеться виправити наслідки «найкрупнішої геополітичної катастрофи ХХ століття», як він сам одного разу назвав розпад Радянського Союзу. Те, що подібне бажання може повернутися страшним кровопролиттям, Путіна не зупиняє [37].

Щодо політики врегулювання конфлікту на Донбасі, особливо з точки зору «умиротворення» агресора – Росії, відношення в українському суспільстві неоднозначне. Так, наприклад, багато політологів вважають, що Мінські угоди, Закон України від 16 вересня «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» – добровільна здача, вивід з-під української юрисдикції частини нашої території в обмін на примарний мир на Донбасі. Таку точку зору висловив, зокрема, чернігівський журналіст, громадський діяч Петро Антоненко. Він нагадав, що Президент, подаючи, в порядку реалізації мінських домовленостей, закони до парламенту, звернувся до депутатів зі словами «краще ця маленька ганьба, ніж велика війна». Хоча давно відомий вислів Уїнстона Черчилля: «Хто віддає перевагу ганьбі перед війною, отримає і ганьбу, і війну». [32].

Кандидат юридичних наук, експерт-кримінолог Ганна Маляр вважає, що українські політики з колишньої команди Януковича користуються світоглядним егоїзмом та нерозумінням цінності держави певною категорією населення України, ставлячи у своїх полум'яних агітаційних виступах на перше місце «мир будь-якою ціною». На жаль, таку саму риторику підхопила й діюча влада. Адже саме прагненням миру вона виправдовує ті свої рішення, які активно критикує суспільство. Так, ми всі хочемо миру, ніхто не хоче гинути або втрачати на війні близьких. Але зменшення кількості смертей повинно вирішуватися за рахунок професіоналізму командування – а не за рахунок втрати територій [21] !

З такою точкою зору можна погодитися, проте із серйозними застереженнями, пов'язаними із співвідношенням воєнних потенціалів України і Росії. Джерело Ukrainian Media Service приводить статистику стосовно співвідношення Збройних сил України і Росії. У таблиці це виглядає таким чином [3].

Кількісні параметри	Україна	Росія
Військовослужбовці	160000	766000 (Резерв – 2 485000)
Бронетранспортери	7081	10720
Танки	4112	15500
Артилерія	1000	4625
Бойові літаки	400	3082
Бойові вертольоти	93	973
Бойові кораблі	24	289
Субмарини	1	63

Величезний дисбаланс військових сил віддзеркалює різні бюджети на оборону. Росія витрачає біля 78 млрд доларів на рік, а Україна – 1,6 млрд. Разом з тим Збройним силам України, як вважають експерти, може допомогти підвищене почуття національної ідентифікації, формуванню якої сприяє окупація іноземними військами [3].

Нинішня війна, розв'язана Путіним, є війною нового типу, для визначення якого застосовуються різні терміни – гібридна війна, нестандартна, неконвенціональна. Серед методів і технологій такої війни найефективніші: розвідка і контррозвідка; інформаційна, дезінформаційна і пропагандистська війна; кібервійна; широке застосування спецпідрозділів; використання неурядових акторів (бізнес, наука, релігійні організації, криміналітет, приватні особи), що діють порівняно незалежно, але під загальним керівництвом і централізованим управлінням; широке використання підричних дій; застосування тактики терористів, у т. ч. використання жінок і дітей як живого щита при нападах на воєнні і цивільні об'єкти; енергетична війна; економічна війна, що включає торгівлю, санітарні, фінансові та інші інструменти; вивід на принципово новий рівень корупції, яка фактично перетворилася на оптові закупівлі політичного і військового керівництва в країнах, що є об'єктами агресивного впливу; «п'ята колона» в Україні, інших пострадянських та західних країнах.

Але саме інформаційна, дезінформаційна та пропагандистська війни стали одним із наймогутніших знарядь агресії Росії. Можна спостерігати, як громадяни однієї за одною країн стають жертвами цієї пропагандистської війни. Першою стала значна кількість жителів Росії, потім частина населення України, жителі деяких інших країн, у т. ч. західноєвропейських.

Отже, не слід забувати, що, як заявив на засіданні Комітету з економіки і безпеки Парламентської асамблеї НАТО у Вільнюсі 31 травня 2014 р. російський економіст, радник президента Росії у 2000-2005 роках Андрій Ілларіонов, тепер ми маємо справу не лише з правлячим режимом, а й із значною частиною російського суспільства, що схильне до реваншизму і ревізії повоєнного світового порядку [15].

Інформаційно-пропагандистська війна з боку нашого північного сусіда ведеться за так званим «правилом спрощення», сформульованим ще Геббельсом: «Народні маси зазвичай більш примітивні, ніж ми собі уявляємо. Виходячи з цього, пропаганда повинна залишатися простою і одноманітною. В цій виснажливій гонитві лише той

здатний досягти головних результатів у справі досягнення впливу на громадську думку, хто здатний звести всі проблеми до найпростішої термінології і в кого вистачить мужності постійно повторювати їх у такій простій формі, незважаючи на заперечення інтелектуалів» [29, с. 169].

Жорстко охарактеризував російську державну пропаганду Лев Шлосберг. На його думку, останнього року вона стала синонімом і квінтесенцією брехні, цинізму і хамства. Масштаби брехні про війну на території України і про становище в Росії примусили згадати найпохмуріші радянські роки. Навіть не роки застою, а роки репресій. Російське державне і піддержавне телебачення захищається брехнею і ненавистю як блювотиною. І стає схожим на пропаганду у стилі Геббельса [36].

Звертаємо увагу, що і в роки Другої світової війни, в т. ч. на території України, велася не лише збройна, але й інформаційно-пропагандистська війна. Нацистською пропагандою займався спеціальний батальйон У., головним завданням якого було представити німецьку окупацію як визволення України від більшовицького гніту, а одним із напрямів – показ гарного життя оstarбайтерів. Радянська ж пропаганда намагалася пробудити у народів СРСР патріотичні почуття. У випадку з українцями цій меті слугувало використання імені й творчості Тараса Шевченка – за роки війни друкарнями надруковано понад 500 тис. примірників «Кобзаря». За уми українців вели боротьбу і націоналісти, притому на трьох фронтах: проти СРСР, польського підпілля і Німеччини. Робота у незнайомих раніше східних регіонах примусила оунівців, як сьогодні модно говорити, «почути Південний Схід». Націоналістам довелося поступово перебудуватися з пропаганди ідеї незалежності на пропаганду демократичних цінностей, звернути більше уваги на соціальні питання [17, с. 46-49].

Досвід агітаційно-пропагандистської роботи ОУН з населенням східних областей у воєнні роки з корективами відповідно до нинішніх інформаційно-комунікаційних можливостей не став би зайвим і в організації інформаційної протидії російським ЗМІ.

Тим паче, що, на думку экс-заступника глави СБУ генерал-лейтенанта Олександра Скипальського, повного припинення вогню на сході України очікувати, в силу об'єктивних причин, не варто. «Ми отримали довготривалу війну, – підкреслив генерал, – і тепер повинні жити в умовах наявності такого конфліктного регіону» [7].

Справді, підписаний у Мінську 5 вересня 2014 р. послом ОБСЄ Гайді Тальявіні, другим президентом України Леонідом Кучмою, послом РФ в Україні Михайлом Зурбовим, представниками ДНР Олександром Захарченком та ЛНР Ігорем Плотницьким «Меморандум про виконання положень протоколу за підсумками консультацій Тресторонньої контактної групи щодо кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану президента України Петра Порошенка», до початку 2015 р. залишається пустим папірцем. Жодне з положень цього документа, окрім заборони польотів бойової авіації (припинення застосування зброї; зупинка підрозділів і військових формувань сторін на лінії зіткнення станом на 19 вересня 2014 року; заборона на застосування всіх видів зброї і ведення наступальних дій; відвід засобів ураження калібром понад 100 мм від лінії зіткнення на відстань не менше 15 км з кожного боку; заборона на розташування важкого озброєння і військової техніки в районі, який обмежений населеними пунктами Комсомольське, Кумачеве, Новоазовськ, Саханка; заборона на установку нових мінно-вибухових інженерних загороджень в межах зони безпеки та зобов'язання зняти раніше встановлені мінно-вибухові загородження в зоні безпеки; виведення усіх іноземних збройних формувань, військової техніки, а також бойовиків і найманців з території України при моніторингу ОБСЄ) [33], не виконується. Сама ж моніторингова місія ОБСЄ абсолютно неефективна.

Російський політолог Станіслав Белковський вважає, що Путін буде продовжувати воювати з Україною всіма доступними йому засобами до тих пір, поки не виконає три завдання: гарантія не вступу України до НАТО; фактичне визнання належності Криму до Росії; реалізація сценарію, аналогічного Придністров'ю. Гарантії виконання цих завдань російський президент бачить у своєму власному неформальному контролі над частиною української території, загрозу відновлення війни у будь-який момент з плацдарму Донецької та Луганської областей [30].

Цілі Росії, на думку Віталія Портникова, цілком очевидні. Йому не потрібна ескалація, але не потрібне і врегулювання. Російському президенту найважливіше збереження статус-кво. Адже він вірить, що окупований Донбас – саме той важіль, з допомогою якого він зможе тиснути на Україну і обезкровлювати її. Хоч насправді, якщо лінія розмежування стане мирною, а терористи зосередяться на поїданні один одного, особливої проблеми для розвитку України окупована частина Донбасу представляти не буде.

Проблема виникне пізніше. І вирішувати її потрібно негайно. Бо чим довше будуть існувати ДНР і ЛНР, тим більшою ставатиме цивілізаційне провалля між цією територією і рештою України. Уявіть собі повернення окупованого Донбасу, жителями якого залишається лише ті, кому нема куди виїхати, і прихильники «народних республік». Ми отримуємо критично інше населення, яке не сприйме жодних перемін. Воно буде підтримувати партії «донбаського гатунку», які будуть нагадувати про те, що «українська хунта бомбила і морила голодом трудовий регіон».

Із такої ситуації, як показує новітній політичний досвід, є два виходи – хорватський і боснійський. Хорватський означає, що населення, яке підтримало сепаратистів, просто переходить на територію країни – спонсора сепаратизму. Це Україні не підходить, бо конфлікт між хорватами і сербами був політичним і етно-релігійним, а конфлікт між українцями і прихильниками ДНР та ЛНР – цивілізаційний. Путін це знає і хоче нав'язати нам боснійський шлях з кількома державами під одним дахом. Це – справжній тупик, у який Путін хоче загнати Україну. Тому важливо не попасти туди [28].

Перспективи в Україні є. Найперше – це посилення сектора безпеки. Програма урядових реформ передбачає збільшення військового фінансування з 1% у 2014 році до 5% від ВВП у 2020 році [11]. Важливим фактором є провал проекту Путіна щодо так званої Новоросії [23].

Невтішні для Росії наслідки війни рано чи пізно примусять правлячі кола цієї країни замислитися над пошуком прийнятної виходу із неприємної ситуації. Адже, як зазначає у своїй статті «Бессмысленный и беспощадный» російський політик Лев Шлосберг, зруйновані (і надовго, на багато років) відносини Росії з більшістю розвинутих країн світу. Фактично Росія опинилася в міжнародній ізоляції. Хто міг подумати рік тому, що по відношенню до Росії буде застосовуватися слово «ізгой». Тепер – застосовується. Будь-яке зниження продажу нафти і газу, зниження цін на нафту і газ позбавляють не лише російську економіку, але й російський бюджет значної частини грошей. ...Всього за один рік Володимир Путін програв усе. Дружбу народів. Політику. Безпеку. Економіку. Славу. Мир [36].

«Рік, що минає, – заявив у своєму новорічному зверненні Президент України Петро Порошенко, – був найважчим за останні сім десятиліть, з 45-го року. Лютий ворог зазіхнув на наші життя, територію, свободу, незалежність. Та вся країна – від малого до старого – стала на захист Батьківщини. Цю Вітчизняну війну ми обов'язково виграємо, бо вона для нас – справедлива» [24].

Потрібно бути повністю зомбованими російськими телеканалами, аби повірити, що українській армії протистоять «доведені до відчаю мирні жителі Донецька, а не замасковані регулярні частини російської армії». Так вважає депутат Законодавчих Зборів Санкт-Петербурга (фракція «Яблуко») Борис Вишневський. І не лише він.

Російська пропаганда називає українську владу «київською хунтою» і «фашистами», український народ – «бандерівцями», а українську армію – «карателями» (варто нагадати, що творила російська армія в Чечні). Російських громадян учать, що Україна представляє загрозу для національної безпеки Росії, а не навпаки. Це гірше, ніж брехня. Це свідомо підлість. Бо насправді Україна представляє загрозу не для російської національної безпеки, а для нинішнього російського політичного режиму. Тому що приклад України показує, як можна змінити владу, яка дискредитувала себе. Можна прогнати корумпованого президента, який роздав посади і ресурси друзям і родичам. Можна провести чесні вибори. Можна прийняти закон про люстрацію. І можна рухатися по європейському шляху. Цей шлях не гарантує щастя, але він дає надію. На відміну від шляху, по якому рухається сьогодні Росія.

У цілому можна зробити ряд висновків із ситуації, що склалася в результаті агресії

Росії, трансполуючи на нинішні реалії і події Другої світової війни на теренах України. По-перше, механізм підготовки та здійснення агресії путінської Росії проти України у 2014 р., вичікувальна позиція європейських лідерів адекватна агресивним планам нацистської Німеччини та політиці «умиротворення агресора» напередодні Другої світової війни. По-друге, неготовність країн, що стали об'єктами агресивних дій, до рішучої відсічі в силу технічної відсталості та непрофесіоналізму військових кадрів. По-третє, наявність «стіни» між владою і народом, її байдужість до потреб простих людей і військових, що в роки Другої світової війни вилилося у використання сталінським режимом живої сили як гарматного м'яса, а нинішньої української влади – у цілковиту безпорадність стосовно військово-технічного постачання Збройних сил і перекладенні цих обов'язків на волонтерські організації. По-четверте, присутність досить потужної колабораціоністської складової як тоді, так і зараз, особливо політика сепаратизму і співпраці з країною-агресором з боку ряду політичних партій у нинішніх умовах. По-п'яте, відсутність воєнного досвіду та координації дій між різними підрозділами при проведенні військових операцій, а не рідко і відверті зрадницькі дії мали результатом оточення і полон сотень тисяч радянських бійців у роки Другої світової війни, подібні наслідки у відповідних пропорціях – під час проведення АТО. По-шосте, радянська і націоналістична пропаганда на території окупованої України довгий час програвали нацистській, війну за мізки людей, їх світоглядні позиції на Сході України сьогодні поки що виграє країна-агресор – Росія. По-сьоме, як у роки Другої світової війни, так і в процесі війни з російськими окупантами у 2014 р. знадобився певний час для консолідації українців у боротьбі за свою територіальну цілісність і соборність. В обох випадках справі консолідації через свої власні дії сприяли країни-агресори.

1. Бологов П. Почему россияне игнорируют правду. /Петр Бологов // Новое время, 31 августа 2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nva.net
2. Вецько Е. Выжить любой ценой. /Евгения Вецько //Корреспондент. – 2014. – №27, 11 июля.
3. Восточный проект. [Електронний ресурс]. – Джерело доступу: vp.donetsk.ua
4. В США раскритиковали работу миссии ОБСЕ на Донбассе. //«Главком», 10 октября 2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: glavkom.ua.
5. В'ятрович В. М. Друга світова війна у сучасній державній політиці національної пам'яті. /В. М. В'ятрович //Вигнання нацистських окупантів з України: пам'ять та уроки історії для сьогодення. Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. м. Чернігів, жовтень 2014 р. – Чернігів, 2015. – С. 3-10.
6. Gazeta.ua, 26 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: gazeta.ua.
7. Генерал объяснил, почему полного прекращения огня на Донбассе не будет. //Обозреватель, 13 октября 2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.obozrevatel.com>.
8. Грицак Я. Й. Історія України» /Я. Й. Грицак, В. К. Баран, Я. Д. Ісаєвич – Львів, 1998. – 586 с.
9. Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ століття. /Тарас Гунчак. – К.: «Либідь», 1993. – 288 с.
10. Дининець. – 2014. – 18 вересня. – № 16 (66).
11. Дининець. – 2014. – 2 жовтня. – № 17 (67).
12. Довженко О. Щоденникові записи 1939 – 1956 рр. Дневниковые записи 1939 – 1956. /О. Довженко //Культура України. Електронна бібліотека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: prlv.org.
13. До 70-ї річниці вигнання нацистських окупантів з України. Методичні матеріали Українського інституту національної пам'яті. – К., 2014. – 7 с.
14. Журженко Т. «Чужа війна» чи «спільна Перемога»? Націоналізація пам'яті про Другу світову війну на українсько-російському прикордонні. /Т. Журженко //Україна Модерна. – 2011. – №8. – С. 100-126.
15. Илларионов А. Четвертая мировая война. /Андрей Илларионов. // Выступление

на засіданні Комітета по економіці та безпеці Парламентської асамблеї НАТО. Вільнюс, 31 мая 2014 года.

16. Касьянов Г. Україна в російському історичному дискурсі: проблеми дослідження та інтерпретації. /Г. Касьянов, В. Смолій, О. Толочко – К.: Інститут історії України, 2013. – 128 с.

17. Клочко Р. Вторая информационная. /Роман Клочко //Корреспондент. – 2014. – №26, 4 июля. – С. 46-49.

18. Коротатник М. М. Війна: історичні паралелі в контексті боротьби України з агресією нацистської Німеччини і путінської Росії. /М. М. Коротатник //Вигнання нацистських окупантів з України: пам'ять та уроки історії для сьогодення. Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. м. Чернігів, жовтень 2014 р. – Чернігів, 2015. – С. 27-37.

19. Литвин В. Історія України. /Володимир Литвин. – К.: Наукова думка, 2009. – 824 с.

20. ЛІКБЕЗ. Історичний фронт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: likbez.org.ua.

21. Маляр А. Маніпуляція «миром» вбиває державність. /Анна Маляр //Українська правда, 24 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua.

22. Наші гроші, 5 березня 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nashigrosi.org.

23. Невзоров А. Шовинистическая истерия РФ. /Александр Невзоров // Новое время, 1 сентября 2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nvua.net.

24. Новорічне звернення Президента України. //Президент України Петро Порошенко. Офіційне інтернет-представництво. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: president.gov.ua.

25. Online Експрес, 11 грудня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: expres.ua.

26. ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1945 рр. – Б. м., 1955. – 655 с.

27. Пилявець Р. І. Вигнання нацистських окупантів з України (1943-1944 роки): головні підсумки. /Р. І. Пилявець //Вигнання нацистських окупантів з України: пам'ять та уроки історії для сьогодення. Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. м. Чернігів, жовтень 2014 р. – Чернігів, 2015. – с. 11-18

28. Портников В. Путинская ловушка для Украины: прошлое может попасть в будущее. /Виталий Портников //Ліга.net, 15 декабря 2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: liga.net.

29. Почепцов Георгий. Теория коммуникации. /Георгий Почепцов. – Изд-во «Ваклер», серия 2011. – 845 с.

30. Российский политолог рассказал, когда Путин прекратит воевать с Украиной. //Обозреватель, 25 сентября 2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: obozrevatel.com.

31. Россия и СССР в войнах XX века. /Под общей редакцией Г. Ф. Кривошеева. – Москва: «Олма-Пресс», 2001. – 950 с.

32. Світ. – 2014. – №39. – 25 вересня.

33. ТСН, 20 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: tsn.ua.

34. Українська правда, 19 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua.

35. Українська правда, 20 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua.

36. Шлосберг Л. Бессмысленный и беспощадный. /Лев Шлосберг //Псковская губерния. – 2014. – 15-21 октября. – №39 (712).

37. Шлосберг Л. Казус бэлли Владимира Путина. /Лев Шлосберг //Псковская Лента Новостей. – 2014. – 19 сентября.

38. Штоквиш О. А. «Визволення 1944». Ігри з пам'яттю в контексті російсько-української війни 2014 року. /О. А. Штоквиш //Вигнання нацистських окупантів з України:

пам'ять та уроки історії для сьогодення. Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. м. Чернігів, жовтень 2014 р. – Чернігів, 2015. – с. 19-26

39. Saturday Evening Post. – 1945, Jan, 27.

В статье на основании новых объективных подходов к историческим процессам, сформулированных Украинским институтом национальной памяти, освещаются события Второй мировой войны в контексте участия в ней Украины, делается попытка анализа причин и последствий необъявленной войны России против нашей страны.

Ключевые слова: Вторая мировая война, немецкая оккупация, изгнание оккупантов, Украина, Россия, коммунистическое, польское, украинское подпольное и партизанское движение, агрессия, сепаратисты, АТО, гибридная война.

Mykhailo Koropatnyk

UKRAINE in two wars – with Hitler's Germany and Putin's Russia: historical parallels

The article analyzes the contribution of Ukraine to the overall forces' victory of anti-Hitler coalition over Nazi Germany in World War II, investigates the causes and course of the current confrontation between Ukraine and Russia, which, in author's opinion, actually turned into a hybrid war of Putin regime against Ukrainian independence, including to itself, among other things, direct military intervention and advocacy cynical war.

Specific facts show the direct contribution of Ukraine to utter defeat of Nazi Germany and its allies. Close on 7 million. Ukrainian people fought in the Red Army, ie 23% of the Armed Forces of the USSR. Ukrainian people protected the world from Nazi invaders also in the ranks of the URA, Polish, American, Canadian Army, anti-Nazi movements in Europe. Exactly Ukraine was the central arena of War: by 1941 the whole of its territory with a population of 41.9 million. people, was occupied by the Germans. At the same time, only 17% of Russian territory with a population of 27 million. people was occupied by the enemy. From half to 70% of all divisions of the Wehrmacht armies and their allies focused in Ukraine in 1941-1944. It is worth mentioning to Putin, who says that Russia, without Ukraine, would win the Great Patriotic War, a well-known fact: Ukrainian territory was evacuated from invaders even not by Russians, because four Ukrainian fronts at 40-50% consisted of Ukrainian people. As Alexander Dovzhenko had written in his diary, Ukraine associated with «a good half of all World War.»

In the 23rd year of independence, despite of the new world order, participation in all international organizations and guarantee of the safety from the leading countries, including Russia, Ukraine became the object of blatant aggression from the part of this country – one of the member of the anti-Hitler coalition during the Second World War. First Russian leaders basely annexed Crimea, then stimulate separatist mood in Eastern Ukraine, encouraging terrorists and supplying them weapons, and finally, brought its regular troops in Donbass, however, denying this quite authentic fact.

So if the main perpetrator of World War II, its first cause was the Nazi Germany's elite, so then, before the events in Eastern Ukraine, Russian leadership is directly involved in the person of President Vladimir Putin. It was he who led to the fact that Russia was captured by a military hysteria, fit of jingoistic patriotism, mass militaristic psychosis. Putin would like to correct the consequences of «the biggest geopolitical catastrophe of the twentieth century,» as he once called it the collapse of the Soviet Union. The fact that such a desire can return into a terrible bloodshed, does not stop the Russian leader.

2014 year, as the President of Ukraine Petro Poroshenko stated in his New Year's address, «was the most difficult in the past seven decades, since 45th year. Angry enemy encroach on our lives, territory, freedom and independence. But the whole country – young and old persons- came to the defense of the Motherland. This Patriotic War we will win, because it is for us – just».